ΕΤΟΣ Δ'. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 26 Ἰανουαρίου 1914 ΑΡΙΘ. 162.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

ΔΥΝΑΤΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΝΑ ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΗΣΗ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΠΙΣΤΙΝ;

«Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή».

Ὑπῆρξε, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, ὑπῆρξεν ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐπιστήμη κατεπολεμεῖτο ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστιανισμοῦ· διότι οἱ πολέμιοι ταύτης ἐφαντάζοντο, ὅτι αἱ Χριστιανικαὶ ἀλήθειαι ἦσαν ἀρκεταί, ὅπως λύσωσιν ὅλα τὰ ζητήματα. Σήμερον εὑρισκόμεθα εἰς μίαν ἄλλην ἐποχήν, καθ' ἣν λυσσαλέος διεξάγεται πόλεμος κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης, διότι καὶ οἱ τούτου πολέμιοι φαντάζονται ὅτι ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Χριστιανικὴν πίστιν καὶ πᾶσαν ἄλλην θρησκείαν. Παρῆλθε, κραυγάζουσιν οὗτοι, παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ τῆς πίστεως· τὴν πίστιν καταργεῖ ὅσονούπω ἡ ἐπιστήμη· ἡ ἐπιστήμη ἀντικαθιστᾷ μετ' οὐ πολὺ τὸν Χριστιανισμόν! Ἀλλ' εἶναι δυνατὸν τὸ τοιοῦτον; Εἶναι ἀληθές, ἢ εἶναι ψεῦδος καὶ πλάνη; Δύναται τῷ ὄντι ἡ ἐπιστήμη νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Χριστιανικὴν πίστιν; Ἰδού, Χριστιανοί μου, τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας μου κατὰ τὴν πανηγυρικὴν καὶ ἁγίαν ἡμέραν

τῆς σήμερον, καθ' ἣν συνήλθομεν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ Ναῷ, ἵνα πανηγυρίσωμεν καὶ ἐξυμνήσωμεν τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς Τρισηλίου Θεότητος, τοὺς σοφωτάτους ὄντως καὶ ἀληθεῖς ἐπιστήμονας ἱεράρχας Βασίλειον τὸν Μέγαν, Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.

Α.΄

Δύναται ἡ ἐπιστήμη νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Χριστιανικὴν πίστιν;

Πρώτιστος, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, πρώτιστος καὶ κύριος σκοπὸς τῆς ἐπιστήμης εἶναι νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι φῶς· καὶ τούτου σκοπὸς εἶναι νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν. Λοιπὸν κατὰ τί διαφέρει ἡ ἐπιστήμη ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν; Ἰδοὺ κατὰ τί διαφέρει: Ὑπάρχουσι δύο κόσμοι· ὁ ὁρατός, ὁ αἰσθητὸς κόσμος, καὶ ὁ ἀόρατος, ὁ μεταφυσικός, ὁ ὑπερφυσικὸς κόσμος. Ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται περὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον κόσμον. Ἐρευνᾷ βῆμα πρὸς βῆμα πάντα τὰ ἐν αὐτῷ συμβαίνοντα· προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ πάντα τὰ φυσικὰ φαινόμενα, καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Διὰ τῆς τοιαύτης δὲ ἐργασίας αὐτῆς διαλύει ἐπαισθητῶς τὰ περικαλύπτοντα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν σκότη, καὶ ἀνάπτει τὴν δᾷδα τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων. Τὸν ἀόρατον ὅμως κόσμον, τὸν ὑπερφυσικὸν κόσμον ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ, διότι δὲν ὑποπίπτει οὗτος εἰς τὰς αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν μεταφυσικόν, τὸν ὑπερφυσικὸν κόσμον γινώσκει μόνη ἡ Χριστιανικὴ πίστις· διότι ὁ κόσμος οὗτος ἀπεκαλύφθη ἡμῖν ὑπ' ἐκείνου, ὅστις μόνος γινώσκει ἅπαντα αὐτοῦ τὰ μυστήρια, ὑπ' ἐκείνου ὅστις ἐπὶ *τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη*, ἵνα φανερώσῃ τὴν Χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι καὶ ἡ ἐπιστήμη ὁμιλεῖ περὶ τοῦ μεταφυσικοῦ τούτου κόσμου, διότι ὁμιλεῖ καὶ αὐτὴ περὶ Θεοῦ, περὶ τῶν τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τῶν τοιούτων. Πάντα ὅμως ταῦτα εἶναι ἁπλαῖ εἰκασίαι τῆς ἐπιστήμης, καὶ εἰκασίαι μάλιστα ἀόριστοι καὶ συγκεχυμέναι, εἶναι, ἑνὶ λόγῳ, ἰδέαι καὶ ὑποθέσεις ἀνθρώπινοι, πεπλανημέναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἀνάξιοι τοῦ Θεοῦ. Τοὐναντίον ἡ Χριστιανικὴ πίστις ἀποκαλύπτει ἡμῖν αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν τοῦ Θεοῦ· διδάσκει σαφῶς καὶ θετικῶς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Εἷς τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν Τριαδικὸς δὲ τὰς ὑποστάσεις· ὅτι εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ προνοητὴς τοῦ κόσμου, καὶ ὅτι εἶναι ὁ πατήρ, ὁ σωτὴρ καὶ ὁ κριτὴς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπιστήμη μελετῶσα τὸν ἐσωτερικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, παρατηροῦσα

τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ὑποθέτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος κέκτηται ψυχὴν ἄϋλον καὶ ἀθάνατον προωρισμένην δι᾽ ἄλλην ζωήν. Ἀλλὰ καὶ αἱ εἰκασίαι αὗται εἶναι ἀσαφεῖς, ἀόριστοι, ἀβέβαιοι καὶ ἀντιφατικαί. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως τὰς ὑποθέσεις ταύτας ἀντικαθιστᾷ διὰ τῆς βεβαιότητος, δι᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας. Διδάσκει ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἶναι τὸ πνεῦμα, ὅπερ χωριζόμενον τοῦ σώματος ἐπιστρέφει πρὸς τὸν Θεόν, *«ὅς ἔδωκεν αὐτό»*· ὅτι εἶναι πεπροικισμένη διὰ λόγου καὶ ἐλευθερίας, ὅτι φέρει ἐν ἑαυτῇ τὴν εἰκόνα τοῦ Δημιουργοῦ, ὅτι προώρισται ἵνα ζῇ ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι, ἂν καὶ ἥμαρτεν, ἐν τούτοις καλεῖται εἰς σωτηρίαν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ὅτι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοιμάσθη δι᾽ αὐτὴν ἡ οὐράνιος βασιλεία, ἐν ᾗ ἀπολαύσει, ἐὰν κριθῇ ἀξία, τῆς αἰωνίου μακαριότητος. Ἡ ἐπιστήμη θεωροῦσα τὸ μεγαλεῖον τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ἐκπλήττεται καὶ θαυμάζει. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἓν μόνον ἀνακαλύπτει λογικὸν ὄν, τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν, διὰ τοῦτο εἰκάζει, συμπεραίνει καὶ πάλιν, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ψυχαί, καὶ ἄλλα πνεύματα ὅμοια ἢ τελειότερα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ ἴσως ἐλεύθερα σωματικῶν δεσμῶν. Ἀλλ᾽ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἰκάζει, διδάσκει ὡς θετικὸν καὶ βέβαιον ὅτι ὑπάρχει ὁλόκληρος κόσμος ἀΰλων πνευμάτων· ὅτι ὑπάρχουσι *χίλιαι χιλιάδες καὶ μύριαι μυριάδες Ἀγγέλων, Ἀρχαγγέλων, Χερουβείμ, Σεραφεὶμ* καὶ ἄλλων οὐρανίων Δυνάμεων, αἵτινες συνιστῶσιν ἱεραρχίαν ἐν τῷ οὐρανῷ, δοξολογοῦσι νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὸν Θεὸν καὶ πληροῦσι τὸ πανάγιον αὐτοῦ θέλημα. Ἑνὶ λόγῳ, ἡ μὲν ἐπιστήμη ἐπιχέει φῶς ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς ἐξακοντίζει τὸ φῶς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς σφαίρας τοῦ ὑπερφυσικοῦ κόσμου· διὰ τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ Χριστός· *«ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ » ἐν τῇ σκοτείᾳ μὴ μείνῃ»*. Λοιπὸν ἡ πίστις δι᾽ ἡμᾶς εἶναι ὁ ὀφθαλμός, δι᾽ οὗ βλέπομεν τὸν ἀόρατον κόσμον, ὃν μόνος ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν ἡμῖν. Σκεφθῆτε τόρα, ἀγαπητοί, τί θὰ συνέβαινεν, ἐὰν αἴφνης ἐξωρύττομεν τὸν ὀφθαλμὸν τοῦτον, ἐὰν ἀπερρίπτομεν δηλονότι τὴν Χριστιανικὴν πίστιν καὶ ἠρκούμεθα εἰς μόνην τὴν ἐπιστήμην! Σκότος βαθὺ βεβαίως ἤθελεν ἐξαπλωθῇ ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ θὰ ἠγνοῶμεν τὴν ἀληθῆ ἡμῶν Πατρίδα, τὸν οὐρανόν. Ὅσον δὲ πεφωτισμένη καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἐπιστήμη, οὐδέποτε ἤθελε δυνηθῇ νὰ διαλύσῃ καὶ φυγαδεύσῃ τὸ ψηλαφητὸν τοῦτο σκότος· διότι πᾶν ὅ,τι δύναται αὕτη νὰ διδάξῃ περὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου εἶναι μόνον ὑποθέσεις, εἶναι εἰκοτολογήματα ἀβέβαια, ἄστατα, ἀμφίβολα, ἀντιφατικά, μηδὲν ἐξηγοῦντα, μηδὲν ὁρίζοντα. Ἓν ἀκόμη βῆμα ἐὰν ποιήσωμεν, καταντῶμεν εἰς τὸν σκεπτικισμόν, εἰς τὸ νὰ ἀμφιβάλλωμεν δηλονότι περὶ πάντων, ὅσα δὲν ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις. Ἀλλὰ καὶ τίς ἀγνοεῖ ὅτι ὑπάρχουσι σήμερον ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι, διότι ἀπεσκίρτησαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἠρκέσθησαν εἰς μόνην τὴν ἐπιστήμην κατήντησαν ἐπὶ τέλους νὰ ἀρνηθῶσι καὶ Θεὸν καὶ ἄϋλον κόσμον καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν;

Β.′

’Αλλὰ σκοπὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν εἶναι νὰ ἐξακοντίζῃ μόνον τὸ φῶς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀΰλου κόσμου. Ἡ Χριστιανικὴ πίστις προτίθεται καὶ ἐπιδιώκει καὶ ἄλλον προσέτι σκοπὸν ὑψηλὸν καὶ σπουδαιότατον. Προτίθεται νὰ ἀνακαινίσῃ, νὰ ἀναμορφώσῃ νὰ ἀναπλάσῃ τὴν ἀνθρωπότητα **ἠθικῶς**. Τὸν μέγαν δὲ τοῦτον σκοπὸν ἐπιτυγχάνει καὶ πραγματοῖ ἡ ἁγία ἡμῶν πίστις διὰ δύο δραστικῶν μέσων. Ἔνθεν μὲν προχέει δαψιλῶς τὰ ζωήρρυτα νάματα ἠθικῆς ἁγνοτάτης, ἠθικῆς τελειοτάτης, ἣν οὐδέποτε ὁ κόσμος ἤκουσε καὶ τὴν ὁποίαν πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ ἀποδεχθῶσιν· ἔνθεν δὲ χορηγεῖ ταὐτοχρόνως τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ νὰ ἀνυψωθῇ εἰς τὴν ἠθικὴν ταύτην τελειότητα. Γινώσκομεν, ἀδελφοί, ὅτι ὅλοι ἔχομεν νὰ παλαίσωμεν πρὸς πάθη καὶ πονηρὰς ἐπιθυμίας, ὅλοι δὲ ταὐτοχρόνως γνωρίζομεν ἐξ ἰδίας πείρας καὶ πόσον ἀσθενεῖς εἴμεθα ἠθικῶς, πόσον ἰσχυρῶς συνεχόμεθα ὑπὸ τοῦ κακοῦ. Ἡ ἁμαρτία δυστυχῶς ζῇ ἔτι ἐν ἡμῖν, καὶ ἔχει τηλικαύτην δύναμιν ἐφ’ ἡμῶν, ὥστε οὐχὶ «*ὃ θέλομεν ποιοῦμεν ἀγαθόν, ἀλλ’ ὃ οὐ θέλομεν » κακόν, τοῦτο πράσσομεν*». Λοιπὸν δὲν ἀρκεῖ νὰ διδαχθῶμεν ἁπλῶς τὸν ἠθικὸν νόμον, ἀλλ’εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἥτις ἐνισχύει ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ κατανικήσωμεν τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἥτις ἀπελευθεροῖ ἡμᾶς τοῦ ζυγοῦ τῆς ἁμαρτίας. Τὴν δύναμιν δὲ ταύτην μόνος ὁ Χριστιανισμὸς χορηγεῖ ἡμῖν διὰ τῶν ἁγίων Μυστηρίων, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος. Ἡ θεία δ’ αὕτη δύναμις καθαίρει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, ἀναγεννᾷ ἡμᾶς, καὶ βοηθεῖ ἡμῖν «*ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας » σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι προσδε- » χόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ » καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*». Ἀντικαταστήσατε τόρα τὸν Χριστιανισμὸν διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ σκεφθῆτε ἐὰν αὕτη δύναται νὰ πράξῃ διὰ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου τελειότητα ὅ,τι κατορθοῖ τὸ Εὐαγγέλιον. Βεβαίως δὲν εἶναι δύσκολον εἰς τὴν ἐπιστήμην νὰ διαγράψῃ ἠθικὴν τινὰ διδασκαλίαν, διότι ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἐγγεγραμμένος ἐν τῇ καρδίᾳ, ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ πῶς θέλει ἐφαρμώσει αὐτὴν ἐν τῷ βίῳ; Ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς εἰς τὰς διαφόρους τοῦ βίου περιστάσεις ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἐκ τῆς ἰδέας, ἣν ἔχομεν περὶ Θεοῦ καὶ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. Ἀλλ’ ἐπὶ τῶν σοβαρῶν τούτων ζητημάτων ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν θετικὸν διδάσκει, ἀλλὰ ποιεῖται ὑποθέσεις μόνον καὶ εἰκοτολογίας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πεπλανημένας. Ποίαν τινὰ ἠθικὴν δύναται ἤδη ἡ ἐπι-

στήμη νὰ στηρίξῃ ἐπὶ τοιούτων κυμαινομένων καὶ ἀντιφατικῶν θεωριῶν, ἐπὶ τοιούτων σαλευομένων βάσεων; Τίνας ἠθικὰς ἀρχὰς δύνανται νὰ θεμελιώσωσι καὶ στηρίξωσιν ὑποθέσεις καὶ εἰκασίαι ἀόριστοι, ἀντιμαχόμεναι καὶ πεπλανημέναι; Ἐκτὸς δὲ τούτου διὰ τίνος κύρους θὰ ἐπιβάλῃ ταύτας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα; Τί δὲ συμβήσεται, ἐὰν ἡ ἐπιστήμη ἐξωκείλῃ αἴφνης καὶ καταντήσῃ εἰς τὸν σκεπτικισμόν; Ποίαν τινὰ ἠθικὴν διδασκαλίαν δύναταί τις νὰ περιμένῃ ἀπὸ ἐπιστήμην, ἥτις διακηρύττει ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε Θεὸς, οὔτε ἀνθρωπίνη ψυχή· ἀπὸ ἐπιστήμην, ἥτις ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει θέλησιν ἐλευθέραν, ἀλλ᾿ ὅτι εἶναι παίγνιον τῆς εἱμαρμένης, ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ; Ἡ τοιαύτη ἐπιστήμη δὲν ἀνορύττει ἰδίαις χερσὶ τὸν τάφον πάσης ἠθικότητος; Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁποῖός τις ἆρά γε ἔσται ὁ οἰκογενειακὸς βίος, ὁποῖός τις ὁ κοινωνικός; Οὐχί· ἡ ἐπιστήμη οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ ἑδραιώσῃ ἠθικὰς ἀρχὰς τόσον καθαράς, τόσον ὁμαλάς, τόσον θετικάς, οἵας χορηγεῖ καὶ στηρίζει ἡ Χριστιανικὴ πίστις. Ἡ ἐπιστήμη οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πνευματικὰς ἡμῶν ἀσθενείας· ἡ ἐπιστήμη οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τυραννίας τῆς ἁμαρτίας, διότι δὲν δύναται νὰ χορηγήσῃ ἡμῖν τὴν δύναμιν ἐκείνην, δι᾿ ἧς καταπολεμοῦμεν τὴν κακίαν καὶ κατορθοῦμεν τὸ ἀγαθόν. Τὴν δύναμιν ταύτην χορηγεῖ ἡμῖν μόνη ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ, διότι καὶ μόνη αὕτη ἔλαβε ταύτην παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπιστήμη δὲ πόθεν δύναται νὰ ἀρυσθῇ τὴν θαυματουργὸν ταύτην δύναμιν; Εἶναι ἀληθές, ὅτι καὶ ἡ ἐπιστήμη διδάσκει περὶ καθήκοντος, τιμῆς, φιλανθρωπίας, πατριωτισμοῦ καὶ τῶν ὁμοίων. Ἀλλὰ τίνα δύναμιν ἔχουσιν ὅλαι αὗται αἱ ψυχραὶ θεωρίαι; Ποίαν δύναμιν ἔχουσιν ὅλοι οὗτοι οἱ φραγμοὶ ἀπέναντι τῆς ἀκαθέκτου ὁρμῆς τῶν παθῶν; Τίς δὲν εἶδεν ἢ δὲν ἤκουσε λεγόμενον, ὅτι συμβαίνει πολλάκις οἱ περικοσμούμενοι ὑπὸ εὐρυτάτης πολυμαθείας, οἱ δογματίζοντες ἐξόχους καὶ λαμπρὰς ἀρχὰς τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς τιμῆς νὰ παραδίδωνται εἰς τὰς ἀτιμωτάτας τῶν πράξεων, εἰς τὰ φρικωδέστερα τῶν ἐγκλημάτων, εἰς βίον ἀνηθικώτατον; Πίπτει, ἀληθῶς, πίπτει καὶ ὁ Χριστιανὸς καὶ πίπτει μάλιστα πολλάκις εἰς δεινὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ δύναται πάντοτε νὰ ἀνεγερθῇ, νὰ ἀνορθωθῇ καὶ σωθῇ διὰ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα χορηγεῖ αὐτῷ ἡ ἁγία αὐτοῦ πίστις. Ἡ ἐπιστήμη ὅμως διὰ τίνος μέσου, διὰ τίνος δυνάμεως θὰ κατορθώσῃ νὰ ἀνεγείρῃ τὸν παραπεσόντα; Ἐξ ὅλων τούτων καταφαίνεται ἀριδήλως ὅτι ἡ ἐπιστήμη οὐδεμίαν δύναται νὰ χορηγήσῃ ἡμῖν βοήθειαν ἐν τῷ ἠθικῷ βίῳ, διότι δύναται μὲν νὰ διατυπώσῃ ἠθικὰς θεωρίας ἐξόχους, ἀλλ᾿ οὔτε τὴν δύναμιν, οὔτε τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος κέκτηται, ὅπως ἐπιβάλῃ ταύτας ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου· εἶναι δὲ καὶ ἐντελῶς ἀνίσχυρος εἰς τὸ νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἠθικότητος καὶ τῆς ἀρετῆς τοὺς ἐκτρεπομένους ἐκ τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ ἐξολισθαίνοντας ἐν τῷ βαράθρῳ τῆς ἀνηθικότητος, ἐν τῷ βυθῷ τῆς ἁμαρτίας.

Γ'.

Ἀλλὰ καιρὸς πλέον εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἴδωμεν καὶ τὰς εὐεργεσίας τὰς ὁποίας ἐπιδαψιλεύει ἡμῖν ἡ Χριστιανικὴ πίστις, ὅταν κλυδωνιζώμεθα ἐν τῷ πελάγει τῶν θλίψεων, ὅταν μαστίζωσιν ἡμᾶς τὰ δεινὰ καὶ αἱ συμφοραὶ τοῦ βίου. Κατὰ τὰς σκληρὰς ταύτας δοκιμασίας τοῦ βίου ἡ μόνη παρήγορος καὶ τὸ μόνον καταφύγιον τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ πίστις καὶ μὸνη ἡ πίστις.—Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀρκετὰ κατορθοῖ ὑπὲρ ἡμῶν· θεραπεύει πολλὰς ἐκ τῶν κατατρυχουσῶν ἡμᾶς νόσων, προφυλάσσει ἀπὸ τῆς ἐπηρείας τῶν στοιχείων, ὑποτάσσει τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως εἰς τὰ ἡμέτερα συμφέροντα, πάντα λίθον κινεῖ πρὸς εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐν γένει προλαμβάνει ἢ ἀποκρούει ἐπαπειλοῦντα ἡμᾶς δεινά. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὑπάρχουσι καὶ δεινά, τὰ ὁποῖα οὐδεμία ἀνθρωπίνη σοφία, οὐδεμία ἐπιστήμη δύναται νὰ θεραπεύσῃ. Ὑπάρχει δὲ ἀνάγκη παραδειγμάτων ; Εἰσέλθετε μέσα εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο μέγαρον τοῦ εὐδαίμονος ἐκείνου πλουσίου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οὐδὲν εἶδος εὐτυχίας καὶ πολυτελείας λείπει. Παρατηρήσατε τὴν φιλόστοργον ἐκείνην μητέρα ἀκουμβοῦσαν ἐπάνω εἰς τὴν νεκρικὴν κλίνην θυγατρὸς ἢ υἱοῦ μονογενοῦς. Ἀκούσατε τοὺς στεναγμοὺς καὶ ὀλοφυρμοὺς αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι δεινῶς τιτρώσκουσι πᾶσαν καρδίαν. Εἴπατέ μοι τόρα δύναται ἡ ἐπιστήμη νὰ ἀνακουφίσῃ ἢ παραμυθήσῃ αὐτήν ; Οὐδόλως. Τότε μόνον δύναται ἡ δυστυχὴς αὕτη μήτηρ νὰ εὕρῃ παρηγορίαν, ὅταν πιστεύῃ εἰλικρινῶς εἰς τὸν Σωτῆρα, ὅταν ἐλπίζῃ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, εἰς τὴν ὁποίαν μετῴκησεν ἤδη τὸ ἑαυτῆς τέκνον, ὅταν δύναται νὰ προσεύχηται εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἐκχέῃ δάκρυα ὑπὲρ τοῦ ἑαυτῆς τέκνου. Ἐὰν ὅμως ἐλλείπῃ ἀπ' αὐτῆς ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς εἰς τί θὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτὴν ἡ ἐπιστήμη;—Εἰσέλθετε τόρα καὶ μέσα εἰς ἐκείνην τὴν καλύβην καὶ πλησιάσατε εἰς τὴν κλίνην τοῦ πτωχοῦ τούτου, ὅστις ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν μαστίζεται ὑπὸ νόσου ἀλγεινοτάτης. Οὗτος εἶχε καταφύγει εἰς ὅλα τὰ μέσα τῆς ἐπιστήμης, ἡ δὲ ἐπιστήμη ἀντὶ θεραπείας, ἀντὶ παραμυθίας ἐπηύξησε τὰς ἀλγηδόνας καὶ ἐπεδείνωσε τὸ μαρτύριον αὐτοῦ. Παρατηρήσατε μεθ' ὅλα ταῦτα αὐτόν. Κατάκειται ἐπὶ τῆς κλίνης του ἀτάραχος καὶ γαληνιαῖος! Διατί δὲ τοῦτο; διότι ἡ ἁγία αὐτοῦ πίστις παραμυθεῖ καὶ ἀνακουφίζει αὐτόν. Φέρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἄνευ γογγυσμοῦ, διότι ἐστάλη αὐτῷ ἄνωθεν, καὶ μάλιστα, ἂν θέλητε, καὶ εὐλογεῖ τὸν Θεόν. Ἀπολέσας πᾶσαν ἐλπίδα ἀνθρωπίνης βοηθείας ἐπέρριψε τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ πᾶσαν ἐπὶ μόνον τὸν Κύριον καὶ ἐπαναπαύεται προσδοκῶν τὴν

οὐράνιον χαράν, τὴν ὁποίαν τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον ἀπεκάλυψε καὶ ἐπαγγέλλεται εἰς πάντας τοὺς ἀδιστάκτως πιστεύοντας καὶ ἐλπίζοντας εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν. Ἀφαιρέσατε ἀπὸ τοῦ δυστυχοῦς τούτου τὰς θρησκευτικὰς ταύτας πεποιθήσεις καὶ παραμυθίας, ἀφήσατε αὐτὸν μόνον μετὰ μόνης τῆς ἐπιστήμης, καὶ εἴπατέ μοι τί θέλει συμβῇ!.... Ἰδοὺ ἐνώπιον ὑμῶν καὶ ἄλλος ἄνθρωπος, ὅστις χθὲς ἀκόμη ἦτο κάτοχος κολοσσιαίας περιουσίας καὶ σήμερον εἶναι βυθισμένος εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν, διότι ἀπροσδόκητός τις ζημία, ἢ μία θεομηνία οἱαδήποτε ἢ πυρκαϊά ἐσάρωσεν ἐν μιᾷ στιγμῇ ὅλους αὐτοῦ τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰ πλούτη καὶ μετέβαλεν εἰς τέφραν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν. Ἀλλὰ διὰ τὸν δυστυχῆ τοῦτον μὴ θορυβεῖσθε, ἐὰν πράγματι ἦναι οὗτος ἀληθὴς Χριστιανός. Ἡ πίστις θέλει ἐνισχύσει αὐτὸν διὰ νὰ μὴ καταβληθῇ ὑπὸ τῆς πληξάσης αὐτὸν συμφορᾶς. Ἡ πίστις θὰ κινήσῃ καὶ τούτου τὰ χείλῃ, ἵνα ἐπαναλάβωσι τὸ τοῦ Ἰὼβ, «*ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου » εὐλογημένον*». Ἐὰν ὅμως ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔχῃ ἀποσκιρτήσει ἀπὸ τὴν πίστιν, πῶς θὰ σωθῇ; Δύναται ἡ ἐπιστήμη νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἀπελπισίαν αὐτοῦ; Δύναται νὰ σώσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς αὐτοκτονίας; Ἀλλὰ ἂς ἀφήσωμεν τὰς μερικότητας. Ρίψατε τὰ ὑμέτερα βλέμματα εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς τὸν ἐργατικὸν λαὸν καὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Παρατηρήσατε τὰς χιλιάδας ταύτας τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, οἵτινες οὐδὲν ἐκ τῶν τῆς ἐπιστήμης γινώσκουσι, καὶ οἱ ὁποῖοι μάλιστα εἶναι ἐστερημένοι καὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδεστάτων γνώσεων. Ἐπίπονος καὶ ἐπίμοχθος καθημερινὴ ἐργασία, στέρησις πολλῶν ἐκ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων διὰ τὸν βίον, νόσοι ἀπὸ τὰς ὁποίας λείπει πολλάκις καὶ αὐτὴ ἡ ἀπὸ μέρους τῶν ἰατρῶν βοήθεια, συμφοραὶ καὶ δυστυχίαι ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν δύνανται νὰ προφυλάξωσιν ἑαυτούς. Ἰδοὺ, ὁποία τις ἐν σκιαγραφίᾳ εἶναι ἡ ζωὴ τῶν πτωχῶν τούτων ἀνθρώπων. Τί λοιπὸν δίδει εἰς αὐτοὺς τὸ θάρρος τοῦ νὰ φέρωσιν γενναιοφρόνως τὸ βαρὺ τοῦτο τῶν στερήσεων καὶ δυστυχιῶν φορτίον ἐπὶ ὁλόκληρον ζωὴν, ἀπὸ τοῦ λίκνου μέχρι τοῦ τάφου; Τί κινεῖ αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ εὐλογῶσι μάλιστα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου διὰ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ τὰς χάριτας καὶ εὐλογίας αὐτοῦ; Καὶ τί ἄλλο, εἰμὴ ἡ ἁγία ἡμῶν πίστις, ἥτις ζῇ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πτωχῶν μὲν, ἀλλὰ πιστῶν τούτων Χριστιανῶν; Ἡ φωνὴ τῆς ἐπιστήμης θὰ εὕρισκεν ἠχὼ ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ἁπλοϊκῶν τούτων ἀνθρώπων; Ἡ φωνὴ ὅμως τοῦ Εὐαγγελίου,—ἡ φωνὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ταύτης μητρὸς, εἶναι πάντοτε καταληπτὴ εἰς αὐτούς. Ἡ εἰς Χριστὸν πίστις εἶναι τὸ φῶς τῆς διανοίας αὐτῶν. Ἡ εἰς Χριστὸν πίστις καὶ ἐλπὶς εἶναι ἡ ἐπιχέουσα καὶ τὸ βάλσαμον τῆς παραμυθίας καὶ παρηγορίας ἐπὶ τὰς πληγὰς τοῦ σκληροῦ καὶ ἐπιμόχθου αὐτῶν βίου καὶ ἐλαφρύνουσα τὸ βαρὺ καὶ δυσβάστακτον φορτίον τῶν θλίψεων καὶ ταλαιπωριῶν αὐτῶν.

Χριστιανοὶ ἀδελφοί! Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀξία παντὸς σεβασμοῦ, εἶνα

ἀξία τῆς ἡμετέρας ἀγάπης ἐφ᾿ ὅσον βαίνει ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτῆς ἐδάφους, τοῦ ἐδάφους δηλονότι τῆς πείρας, ἐφ᾿ ὅσον περιστρέφεται ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτῆς κύκλου. Ἀλλὰ μὴ ζητῆτε, μὴ περιμένετε ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην ὅ,τι ὑπερβαίνει τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις καὶ τὰ μέσα. Οὐδέποτε ἡ ἐπιστήμη θὰ δυνηθῇ νὰ κατανοήσῃ τὸν ὑπερφυσικὸν κόσμον, ὅπως ἡ Χριστιανικὴ πίστις. Οὐδέποτε ἡ ἐπιστήμη θὰ δυνηθῇ νὰ ἀναγεννήσῃ καὶ νὰ ἀναπλάσῃ τὸν ἄνθρωπον ἠθικῶς καὶ νὰ παρασκευάσῃ αὐτὸν διὰ τὴν αἰώνιον ζωήν. Τοῦτο κατορθοῖ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον. Οὐδέποτε ἡ ἐπιστήμη θὰ δυνηθῇ νὰ παραμυθήσῃ ἡμᾶς ἐν ταῖς ποικίλαις τοῦ βίου θλίψεσιν, ὅπως πράττει τοῦτο ἡ Χριστιανικὴ πίστις. Καὶ τοῦτο εἶναι λίαν φυσικόν, διότι ἡ μὲν ἐπιστήμη εἶναι ἔργον ἀνθρώπινον, ἐν ᾧ ἡ Χριστιανικὴ πίστις εἶναι ἔργον Θεοῦ, εἶναι δύναμις τοῦ Θεοῦ. Τὴν πίστιν ὁ Μέγας Βασίλειος ὀνομάζει λίαν προσφυῶς καρπὸν τοῦ δένδρου, τὴν δὲ ἐπιστήμην φύλλα αὐτοῦ, καὶ συμπεραίνει ἑπομένως ὅτι εἶναι μὲν ἀπαραίτητος ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ᾿ οὐδέποτε βεβαίως αὕτη θὰ δυνηθῇ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν πίστιν, ὅπως οὐδὲ τὰ φύλλα δύνανται νὰ ἀντικαταστήσωσι τὸν καρπόν. «Καθάπερ, λέγει, φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τὸ καρπῷ βρύειν ὡραίῳ, » φέρει δέ τινα κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω καὶ » ψυχῆς προηγουμένη μὲν καρπὸς ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρι γε μὴν οὐδὲ τὴν » θύραθεν σοφίαν περιβεβλῆσθαι, οἷον τινὰ φύλλα, σκέπην τε τῷ καρπῷ » καὶ ὄψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα».

Λοιπόν, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, ἂς ἐμμένωμεν στερεοὶ καὶ ἀκλόνητοι ἐν τῇ ἁγίᾳ πίστει τῶν πατέρων ἡμῶν κλείοντες τὰ ὦτα πρὸς τὰς ἀσεβεῖς καὶ βλασφήμους φωνὰς τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου, διότι, ἐστὲ βέβαιοι, ἡ ἐπιστήμη οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ Εὐαγγέλιον, νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Χριστιανικὴν πίστιν. Ἂς φυλάττωμεν ἀπαραχάρακτα τὰ δόγματα τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, καὶ ἂς ἀγωνισθῶμεν νὰ ἀνυψώσωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν τοῖς Χριστιανοῖς ἠθικὴν τελειότητα. Τιμᾶτε, ἀδελφοί μου, τὴν ἐπιστήμην, ἀγαπᾶτε τὴν ἐπιστήμην, ὅπως καὶ οἱ σήμερον ἑορταζόμενοι μεγάλοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι ἔπραττον καὶ συμβουλεύουσιν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἀθανάτοις αὐτῶν συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως στήκετε ἑδραῖοι καὶ ἀδιάσειστοι ἐν τῇ Χριστιανικῇ πίστει, διότι αὕτη μόνη εἶναι ***τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον,*** αὕτη μόνη εἶναι «***ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή***», αὕτη μόνη ἀπεργάζεται τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· «***Στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε***». Γένοιτο.